

A

A, a pirmoji raidė visų, iš finikiečių kalbos išverstų, abėcėlių; semitų kalboj vadinama Aleph ir buvo tariama kaip priebalsinis gomurio garsas; graikų kalboj vadinama Alfa, ir vartota jau kaip savarankis balsinis garsas; būdama prijungta iš priekio prie graikų kalbos žodžių reiškia „ne“, „be“.

A (fizikoj) sutrumpinimas elektros mato vienetui A amperui pažymėti.

A kišeniniuose laikrodžiuose pažymi linkmę, kuria reikia pastumti rodiklis, kad laikrodis greičiau eitų (iš pr. avancer — pavaryti priekin).

a (matavimo vienetas) — aras (100 m² plotas).

a (muzikoj) pažymi 6-ji toną mūsų šiuo dienų nuo C-dur prasidedančioj garsų eilėje. Perbrauktoji a gaidose — kamertonas. Teoriniuose veikaluose A = Adur trigarsj, a — a mol trigarsj. — A taip pat — Altus (alto balsas).

A. A. — Augustiniani ab Assumptione, sutrumpintas assumptionistų vienuolijos pavadinimas.

Aa—kryžiuočių ir kalavijuočių iškreipti Lietuvos ir Latvijos kai kurių upių vardai, vokiečiams nesuprantant tikrųjų tų upių vardų reikšmės. Tuo būdu Žemaičių šventoji ar šventoja buvo suskaidyta į Heilige Aa, Latvijos Lielupė į Kurische Aa, Gauja į Lieflendische Aa.

Aachen. (pr. Aix-la-Chapelle, rom. Aquisgranum) v. Vokietijos mst.; 138.000 gyv. (1952; 156.000 — 1925). Nuo romėnų laikų sieringų, karštų vandens versmių kurortas. Architektūros įžymybė yra katedra su brangiomis istorinėmis senienomis. Technikos, tekstilės, statybos ir kasyklų aukštosios mokyklos; kat. pedagoginė akademija. Audinių, drabužių, adatų, elektros reikmenų, mašinų ir gumos pramonė. Karolio D. sostinė. Čia buvo vainikuojami vokiečių karaliai. Antrojo Pasaulinio karo metu sunkiai nukentėjo nuo bombardavimų.

Aacheno kongresas (1818 IX 30—XI 21) pirmasis šventosios Santarvės (Sainte Alliance) narių suvažiavimas. Čia nutarta evakuoti sąjungininkų kariuomenė iš Prancūzijos ir sumažinti Prancūzijos kontribucija. Anglija, Rusija, Austrija ir

Prūsija slaptai susitarė bendradarbiauti, jeigu iškils nauja revoliucija Prancūzijoje.

Aacheno taika 1) 1668 VI 2: Liudvikas XIV gavo iš Ispanijos dalį Flandrijos ir Hennegau; 2) 1748 X 18 karui dėl Austrijos palikimo pasibaigus, Austrija atsižadėjo Parmos, Piačencos ir Guastallos (šias žemes gavo Ispanija) ir Prūsų nukariautos Silezijos; už tai Hannoverio kurfiurstai pripažinti Anglijos karaliais.

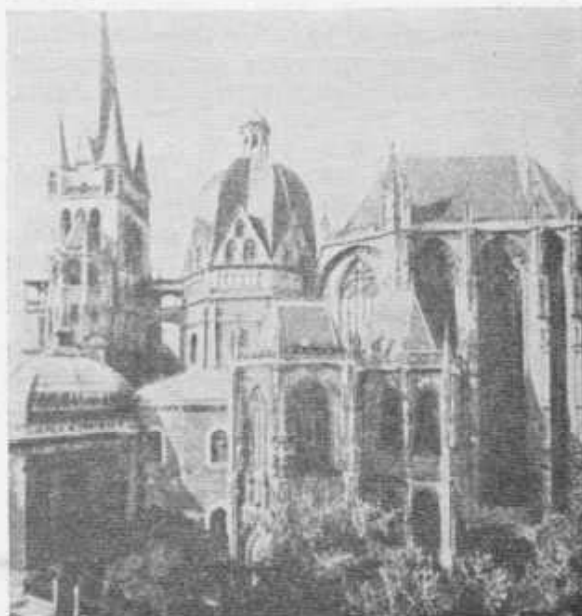
Aakjaer Jeppe (1866—1930) danų rašytojas. Danijos gamtos bei žmonių gyvenimo būdo vaizduotojas. Išsp. Vredens Børn 1904, Fri Felt 1905, Rugens sange 1906 ir kt.

Aalborg š. Danijos uostamiestis Jutlandijos pusiasalyje; 3 km ilgumo glžk. tiltas; 74.700 gyv. (1952).

Aalesund Norvegijos pajūrio uostamiestis; 20.000 gyv. (1950).

Aall Anathon (1867—1943) norvegų filosofas; filosofijos, religijų istorijos ir empirinės psichologijos raštų autorius; nuo 1908 prof. Oslo univ. Išsp. Macht u. Pflicht 1902 ir kt.

AA. LLM — Artium liberalium Magister (Laisvų Menų Magistras), toks mokslo laipsnis.

Aacheno katedra

Sirvan, Gruzija ir Bagdadą (1623), buvo susijęs su angliais, persekiojo sunitus. 2) A. Paša (1813—1854), Mehemedo Ali sūnus, Egipto valdovas (1848—1854).

Abbasidai, kalifų dinastija (749—1258). Paskutiniam Omajadai (ž.) Mervanui II viešpataujant (744—749), sukilo Abbasidai palkūnis Ibrahimas ir buvo paskelbtas Chorasano valdovu. Jo brolis Abul Abbas Asadallah 749 pripažintas kalifu. 808—809, Harun al Rašid (786—809), Mamun (813—833), paskutinis — Mustasim (1242—1258). Bagdado kalifatui suimtas (1258), A. iki 1517 buvo Egipto kalifais.

Over The Califfate 3 leid. 1897.

Abbe 1) C l e v e l a n d a s (1838—1916) amerikietis astronomas ir meteorologas. Cincinnati observ. direktorius ir Washingtono meteorologas. Prof. Washingtono ir Baltimorėj. Jo iniciatyva JAV įvesta standartinio laiko sistema ir valandiniai meridianai.

2) **Ernestas** (1840—1905) fizikas, 1870—1896 prof. ir 1878—1900 Jenos astronomijos observatorijos dir., vėliau dalininkas ir paveldėtojas Zeisso optinės dirbtuvės Jenoje. Nustatė savotišką kelią lešio ar lešų sistemos didžiojo židinio nuotoliui surasti. Pagamino fonometrą; lūžio rodikliui surasti konstravo totalrefraktometrą, vad. A. refraktometrą; padirbo apertometrą; 1878 A. pateikė vad. vienalytę imersinę sistemą. A. nurodymais Zeiss padirbo apochromatus; mikroskopo apšvietimoji sistema yra A. darbas,— ją sudaro veidrodys, diafragma ir stiklų sistema (kondensatorius); jis pirmas sudarė difrakcijos reikšmės vykstantiems mikroskope optikos reiškiniams teoriją.

Abbe pasaulinių (t. y. ne vienuolių) kunigų titulas Prancūzijoje.

Abbeville šiaurės rytų Prancūzijos mst. prie Sommės upės žiočių. Antrojo Pasaulinio karo metu (1940 5 21) vokiečiai prasiveržė ties A. prie jūros ir apsupo prancūzų ir anglų jėgas.

Abbot 1) C h a r l e s G r e e l e y (g. 1872), Amerikos astrofizikas, nuo 1906 astrofizikos observatorijos dir. Washingtono. Išsp.: The Sun 1907, The Earth and Stars 1946.

2) **H e n r i k a s L a c r o m** (1831—1927) JAV generolas, 1850 — 1860 vykęs pirmuosius Mississippi žemupio tyrinėjimus dalyvavęs 1861—1865 karuose ir 1896 Panamos perkaso projektavime.

A. B. C. valstybės, savo didumu, taip pat ekonominio ir kultūrinio augimo atžvilgiu įymiausias P. Amerikos valstybės: Argentina, Brazilija ir Chile.

A. B. C. informacinis dienraštis, ejęs Kaune. Pirmas numeris išėjo 1933 IX 2. Redaktorius Antanas Matulaitis.

Abchazai (save vadina apsu) kaukazičių tautelė š. r. Turkijoje ir p. v. Kaukaze, 220.000 gyv.; 1810 rusų okupuota. 523 priėmė krikščionybę. A. autonominė sovietų resp., turi apie 300.000 gyv., plotas 8700 km². Didžiausias miestas Suchum.

Abd el Krim (g. 1880) Maroko emiras. 1912 pradėjo kovoti dėl Maroko nepriklausomybės. 1921 prie Anualo sumušė ispanų kariuomenę ir 1922 II 1 pasiskelbė Maroko emiru. Kovodamas toliau dėl savo krašto atvadavimo, pradėjo karą su prancūzais. 1926 prancūzai ir ispanai, bendrai veikdami, nugalėjo rifus ir jų vadą, emirą Abd el Krimą, paėmė į nelaisvę, iš kurios 1947 pabėgo.

Abdera mst. graikų Trakijoje. Pagal legendą, A. oras turėdavęs kvailinamų ypatybių, iš ko kilo mulkio sinonimas abderitas, nors A. piliečių tarpe yra buvęs filosofas Demokritas.

Abderhalden Emilis (1877—1950) fiziologas chemikas, nuo 1911 prof. Hallės universitete, dirbo daugiausia medžiagų apykaitos fiziologijos, baltymų chemijos ir fermentų chemijos srityje. Išsp.: Lehrb. der physiol. Chemie (1906, 281948), Handb. der biochem. Arbeitsmethoden 9 Bde 19—10—19, Neue Ergebnisse auf dem Gebiete der speziellen Eiweisschemie 1909, Schutzfermente des tier. Organismus 1912, Handb. der biol. Arbeitsmethoden (nuo 1920), Lehrb. der Physiologie 4 Bde, 1925—1927, 121946; nuo 1918 leido Fortschritte der naturwissensch. Forschung, nuo 1909 Fermentforschung.

Abdikacija senovės romėnų teisėje tėvo atsisakymas nuo savo sūnaus buvo vadinama A. A. valdovo (monarcho) atsistatydinimas. Prezidentų atsistatydinimas vadinamas ne A., bet rezignacija.

Abducens oculi (lot.) galvos smegenų motorinis nervas tiesiajam šoniniam akies raumeniui valdyti.

Abductor (lot. nuvedas, atitraukias) raumuo, kurio funkcija atitraukti vieną kūno dalį nuo kitos arba nuo vidurinės kūno plokštumos.

Abd ul Asis 1) (1830—1876) nuo 1861 Turkijos sultonas, sukilėlių priverstas atsžadėti sosto ir nužudytas. 2) (1878—1943) Maroko sultonas, 1908 prancūzams kraštą užėmus, pašalintas.

Abd ul Hakk Hamid (1852—1938) Turkijos rašytojas ir diplomatas. Išsimokslinęs Paryžiuje, pradėjo kurti turkiškai, vadovaudamasis europietiškos literatūros pavyzdžiais. Rašė romanus, erotinius eilėraščius ir dramas. Išsp.: Madjera-i 'Išk, İčli Kiz, Bir Sefilenin Hasb-i Hali ir kt.